

MUHORAY ÁRPÁD

A 2001-es beregi árvíz tizedik évfordulóján túl

Már 1999-ben különösen nagy károkat okozott a tavaszi ár- és belvív. Még szinte fel sem ocsúdott az ország, és júniusban az akkor szinte beláthatatlan következményűnek látszó, viharokkal kísért felhőszakadások sorozata következett. Több tízezer ember szállt harcba életért, vagyonért, a természetért. A média testközelbe hozta a pusztulást, a rettenetet, de az összefogást, a közösségi erőt is. Majd ősszel újabb esőzés indult, télen rendkívüli hóhelyzet alakult ki, és senki sem gondolta volna, hogy ezek után a 2000-es évet nemhogy az árvizek, de a katasztrófák évének kell tekinteni.

Az akkor újonnan alakuló BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság mindjárt februárban a január 30-án Romániában történt baleset okozta tiszai cianidszennyezés által okozott veszélyhelyzet, majd a februártól kezdődő hat megyére, illetve az áprilistól induló hárommegyés bel- és árvízi helyzetben „mutatkozott” be. Eközben a hatalmas ágasegyházi tüzet a pusztaszöllősi gázkítörés, majd a tiszai finomító tüze követte¹.

A helyreállítás és újjáépítés az éves munka egyik legfontosabb feladata lett. Példás szervezettséggel, összehangoltsággal, céltudatosan működött az új szervezet. Az eredményesség bizonyítékául rangos elismerésként is szolgáló Sasakawa-oklevél átvételekor minden érintett remélte, hogy a közeljövőben nem ismétlődik meg a rendkívüli időjárás okozta katasztrófasorozat.

Azután 2001 márciusának első napjaiban Kárpátalján ötvenöt települést öntött el a víz, a Tisza hazai szakaszain is megkezdődött az áradás, 6-án Tarpánál átszakadt a gát...

Árvízi krónika

2001. március 3.: A Tiszán áradás kezdődött, a Felső-Tiszán *árvízvédelmi kérésültséget* rendeltek el².

¹ Csizsár Tamás (szerk.): Megzabolázott természet. BM OKF, Budapest, 2001
² <http://www.freeweb.hu/ujsgcikkek/2001/magyarnemzet/MN3162.htm>

Március 6.: A Tisza vízállása igen magas volt, a Felső-Tiszáról érkezett árhullám egybeesett a Szamoson és a Túron érkező árhullámokkal.

Az árvízzel veszélyeztetett térségbe látogatott *Orbán Viktor* miniszterelnök, *Pintér Sándor* belügyminiszter, valamint *Fónagy János* vízügyi miniszter, és helikopterről is megszemléltek a veszélyeztetett területeket. Orbán Viktor a helyszínen bejelentette: nyolcszázmillió forintot csoportosítanak át a védekezésre.

A kormány a polgári védelemről szóló törvény alapján *kihirdette az árvíz-védekezési veszélyhelyzetet*³.

13.30-kor a Tiszán *Tarpánál* ötméteres szakaszon *gátszakadás* történt⁴. Az Ukrajnából átfolyó vizek és a Túr magas vízállása miatt Sonkád felett gátsumadás keletkezett. Itt és Kispalád térségében csaknem nyolcszáz méter hosszban bukott át a víz. A BM OKF főigazgatója, *Bakondi György* országos irányító törzset jelölt ki a mentési munkák helyszíni koordinációjára. A védekezésben ezen a napon 348 tűzoltó vett részt, további 95-en a rendőrségtől. A honvédség is nagy erővel képviseltette magát.

A megyei közgyűlés elnöke nyolc helység kitelepítését rendelte el, ennek végrehajtására a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság megteremtette a szükséges intézkedéseket. A megyei katasztrófavédelmi igazgatóságon operatív törzs működött. Az otthonukat az árvíz miatt elhagyókat a befogadó településeken közösségi létesítményekben, illetve magánházaknál helyezték el, az étkeztetésükről gondoskodtak. Azokon a településeken, amelyekben nem volt egészséges ivóvíz, csomagolt vízzel látták el a lakosságot.

Március 7.: A Tisza Vásárosnamény térségében elérte a legmagasabb vízszintet, ez 18 cm-rel haladta meg az addig mért legnagyobb értéket. A tarpai *töltésszakadás 160 méterre* nőtt; a kiömlő víz elöntötte Tarpa, Gulács és Tivadar településeket, valamint Hete és Fejércse egy részét is. A megyei védelmi bizottság elrendelte a beregi öblözet további tizenkét településének kimentését. A déli rész tehermentesítése érdekében a 41-es számú fűutat két helyen átvágták, és két hatvantonnás hidat szállítottak a helyszínre. Ezen a napon tizenkétezer végeztek védekezési munkálatokat, több mint nyolcszáz különböző technikai eszközzel. A megyei katasztrófavédelmi igazgatóság megszervezte a kitelepítettek egészségügyi ellátását.

Március 8.: A beregi gátszakadás nagysága 240 méter fölé nőtt, és már több mint százmillió köbméter víz folyt ki az öblözet területére. A védekezés-

³ <http://www.freeweb.hu/ujsgcikk/2001/magyarhirlap/MH3142.htm>

⁴ <http://www.freeweb.hu/ujsgcikk/2001/magyarnemzet/MN3167.htm>

ben tizenháromezren vettek részt. Folytatódta a kitelepítések⁵, de az előtött területeken sokan ott maradtak a saját felelősségükre. A Magyar Speciális Mentők tizenöt, a tűzoltóságok negyven embert mentettek ki helikopterrel, illetve csónakkal.

Március 9.: A kormány a helyzet kezelését és a következmények felszámolását célzó feladatok összefogására létrehozta a *Helyreállítási és Újjépítési Tárcaközi Bizottságot*. A bizottság elnöke Bakondi György lett. A kormány a védekezési költségek megtérítésére *ötmilliárd forintot* utalt át a Belügyminisztérium számlájára⁶. Rendkívüli árvízvédelmi készültség volt érvényben 205 km hosszon.

Nyíregyházán belügyi katasztrófa-kommunikációs központ kezdte meg a működését.

A víz tizenegy települést öntött el, négyet elzárt. Az áramszolgáltatás hiánya miatt a távközlés is megszűnt. A kitelepített falvak lakosságának körülbelül tíz százaléka saját felelősségére a lakóhelyén maradt. A véderők gyógyszerrel, ivóvízzel és élelmiszerrel látták el őket. A megye több településének iskolájában rendkívüli tanítási szünetet rendeltek el.

Március 10.: Az előtött ötvenezer hektárnál nagyobbra nőtt, Tokaj alatt is igen magas vízszint alakult ki. Folyamatos, megfeszített munkával az Ár- és Belvízvédelmi Központi Szervezet erői szádfalveréssel és földfeltöltéssel elzárták a töltésszakadást.

Az előtött falvakból kimenekített és másutt befogadott emberek higiénés, orvosi ellátása és lelki támogatása folyamatos volt, a honvédség negyven mozgókonyhát ajánlott fel. Megkezdődött a lakosság visszatelepítésének előkészítése, a fertőtlenítés.

Összegyűjtötték az elhullott állatokat, megindult a közművek visszacsatlósítása és az életveszélyessé váló épületek felmérése.

Március 11.: Tiszadobon a nyári gátat magasították, intenzív védekezés folyt az átvágott 41-es főúton átengedett, a településeket körbevevő víz ellen. Az OKF *vegyi felderítő csoportokat* vezényelt a megyébe, hogy segítsék a fertőtlenítést.

Március 12.: A Tisza árhulláma Tiszabercel és Tokaj között tetőzött, megkezdődött a védekezés Tiszafüred és Csongrád között. *Az előtött területen élők elhelyezése, ellátása, a fertőtlenítés, a lakosság tájékoztatása érdekében a HUB elnöke munkabizottságot hozott létre.*

⁵ <http://www.freeweb.hu/ujsgcikkek/2001/magyarnemzet/MN3171.htm>

⁶ <http://www.freeweb.hu/ujsgcikkek/2001/nepszava/NZ3118.htm>;

<http://www.freeweb.hu/ujsgcikkek/2001/nepszabadsag/NS3258.htm>

A visszatelepülőket írásban és szóban tájékoztatták a betartandó rendszabályokról, a helyreállítási munkák aktuális kérdéseiről és a lakosság feladatáról. Egyre több segélyszállítmány és felajánlás érkezett az ország különböző részeiből.

Március 13.: Szabolcsban a védekezési munkák mellett megkezdődött a helyreállítási teendők felmérése is. *Megalakult a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Helyreállítási és Újjáépítési Bizottság.*

Március 14.: Csökkent a 41-es számú főút két átvágásánál átfolyó víz mennyisége. Tarpa lakossága saját felelősségére tért vissza a faluba. Húsz településen kezdődött meg a kárfelmérés.

Március 15.: Miközben a rendkívüli árvízvédelmi készültség még mindig 205 km hosszon volt érvényben, a Beregben tizenkét településen folytatódott a fertőtlenítés, újabb négy település lakói költözhetek vissza. *Tizenhat bizottság hatvannégy tagja végzett kárfelmérést⁷ az érintett falvakban.*

Március 16.: A Tisza árhulláma a kiskörei tározóhoz érkezett. A beregi öblötben húsz falu közül kilencben lokalizációs töltés épült, a körtöltések végleges formában készültek el.

Március 17.: Kisebb árhullám indult meg, de a Beregben húsból tizenhat településre visszaköltözhetek az emberek. A magyar és ukrán katasztrófavédelmi, illetve vízügyi szervezetek megállapodtak az árvíz szabályozott levezetéséről.

Március 18.: A rendkívüli árvízvédelmi készültség mellett elkezdtek az ideiglenes védművek bontását. Ezen a napon már valamennyi településen volt áramellátás.

Március 19.: A gátszakadások helyén folytatódtak a munkálatok, a földfeltöltés elérte a harmadfokú árvízvédelmi készültség szintjéhez tartozó magasságot.

Március 20.: Folytatódott a földmunka, és az életveszélyessé váló épületek bontásának megszervezése, a fertőtlenítés.

Március 21.: A rendkívüli árvízvédelmi készültség megszűnt.

Március 22.: Elzárták a 41-es számú főút és a mellékutak átvágásait. Megkezdődött a korábban odarendelt véderők és eszközök fokozatos kionósa, folytatódott a kárfelmérés, a fertőtlenítés, a vízelvezetés és a romos házak bontása.

Március 23–26.: A beregi öblötben végleges töltésszelvény alakítottak ki Tarpa és Tivadar között. A térségbe vezényelt tűzoltók az összedőlő lakóházakat bontották. Fogadták a segélyszállítmányokat.

Március 26.: Valamennyi iskolában megkezdődött, illetve folytatódott a tanítás.

⁷ <http://www.freeweb.hu/tjsagcikk/2001/nepszabadsag/NS3260.htm>

A védekezés megszervezése

Az árvízi helyzet nagyságrendje, a hatalmas kiáramlott vízmennyiség, az elöntött, illetve az elöntéssel fenyegetett terület nagysága, a védekezési feladatok nagyságrendje indokolta, hogy a katasztrófavédelmi szervek tevékenysége a megyeinél magasabb irányítási szint által, direkt módon vezetett, illetve a katasztrófavédelmi igazgatóság az ország más megyéiből *vezényelt állománnyal* megerősített legyen.

A *Kormányzati Koordinációs Bizottság* (KKB) tárcaközi bizottságként a kormányzati döntések előkészítéséért volt felelős. Tagjai azon minisztériumok és központi államigazgatási szervek vezetői voltak, amelyek a katasztrófa megelőzésével, kezelésével és a helyreállítás-újraépítés időszakával kapcsolatban felvetődő feladatokban közreműködtek.

A KKB a kormány katasztrófavédelemmel összefüggő döntéseinek előkészítése érdekében kialakította a felkészülést, valamint a védekezés egységes követelményeit, összehangolta a védekezésben részt vevő minisztériumi, országos államigazgatási, a HM és a rendvédelmi, valamint a megyei és helyi érintett szervek katasztrófák elleni védelmi tevékenységét.

A *megyei*, illetve a *helyi védelmi bizottságok* az illetékességi területükön hangozták össze a katasztrófavédelemben részt vevő szervek, önkormányzatok feladatainak ellátását és az arra való felkészülést, irányították és összehangolták a helyi védelmi bizottságok, a polgármesterek katasztrófavédelmi feladatait.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei védekezési munkálatok felelős területi irányító szerve a vízügy mellett a *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság* volt. Az igazgatóság adott otthont a KKB országos irányító törzsének, összehangolta a védekezés megyei katasztrófavédelmi feladatait.

A *védekezéshez* mozgósították a megye és az érintett települések polgári védelmi szervezeteit, parancsnokságait, szakalegységeit, részt vettek benne a polgári védelmi kirendeltségek és a tűzoltóságok, a vízügyi szervek, a rendőrség, a határőrség, a honvédség, az Országos Mentőszolgálat, a közútkezelők, a MÁV, az energiaszolgáltatók, egészségügyi és állat-egészségügyi szervek, önkéntes mentőszervezetek, gazdálkodó szervek, de nagyon sok állampolgár is, sokan önkéntesen, más településekről.

A vonatkozó *akkori szabályozók szerint* a települési polgári védelmi szervezetek polgári védelmi parancsnokságokból és szakalegységekből, a területi polgári védelmi szervezetek szakszolgálat-parancsnokságokból és szakalegységekből álltak.

A szakalegységek típusai (*vezetés, lakosságvédelem, kárfelszámolás, logisztika négyes csoport*):

- riasztó, híradó, vezetésbiztosító,
- kitelepítési-elhelyezési, óvóhelyi, metró-, állat- és növényvédelmi, közegészségügyi és járványügyi, radiológiai-biológiai-vegyi,
- műszaki és kárfelszámoló,
- elsősegélynyújtó és sérültszállító, kórházi, műszaki mentő, ellátó és szállító.

A 2001-es árvízi védekezés során – az élet hozta követelmények miatt – az életre hívott védekezési részlegek, munkacsoportok *eltértek* az akkor hatályos szabályokban foglaltaktól. A szakszolgálat-parancsnokságokat nem aktivizálták, de nem is merült fel ennek szükségessége.

Nyíregyházán működött a

- vezetői,
- tervezés-szervezési,
- koordinációs,
- kitelepítési-befogadási és
- logisztikai munkacsoport.

A helyi csoportok kiegészültek sajtóreferenssel, a felajánlások fogadásával, nyilvántartásával foglalkozó és 24 órás ügyelettel. A munkát híradó és művelői tiszték, továbbá informatikus segítette.

A feladatok nagyságrendje és sokrétősége miatt a BM OKF főigazgatója az országos irányító törzshöz, illetve a megyei igazgatóságra más megyékből megyei igazgatókat, igazgatóhelyetteseket, törzsmunkában jártas polgári védelmi kirendeltségvezetőket, törzstiszteket vezényelt a veszélyhelyzet bekövetkezésekor.

A törzsmunka tapasztalatai

A Zala Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság akkori igazgatójaként én is a BM OKF főigazgatójának vezénylési parancsa alapján indultam 2001. március 6-án Zalaegerszegről Nyíregyházára, hogy részt vegyek a KKB országos irányító törzsében a *tervezési-szervezési*, majd a *kitelepítési-befogadási* csoport munkájában, és vezessem ezek tevékenységét.

A csoportok feladatainak végrehajtása közben mindvégig nagy gondot fordítottunk a megyei védelmi bizottság elnökével, valamint a védekezésben

közreműködő társ- és együttműködő szervezetek vezetőivel való folyamatos kapcsolattartásra.

Állandó feladat volt az akkor újdonságnak számító – Nyíregyházán felállított és működtetett – *belügyi katasztrófakommunikációs központ* hiteles, aktuális információkkal való ellátása. A sajtómegjelenések alapjai a legtöbb esetben a központilag kiadott közlemények, illetve a vezetők helyszíni, illetve budapesti nyilatkozatai voltak (a jelen cikkben a hivatkozott internetes források is ezekre alapultak).

A két irányítási szint – a központi és a megyei – szervezen egymásra épült és tapasztalatom szerint jól együttműködött. Az információáramlás folyamatos volt, a jelentések felterjesztésének és az állomány vezénylésének rendje begyakorlottan, jól működött. Némi fennakadást az informatikai eszközök darabszáma okozott – a gépirói és gépkezelői kapacitás szűkössége miatt előfordult sorban állás a számítógépek előtt.

Nagyon hasznos volt az informatikai háttérben az Arc-view program alkalmazása, amelynek segítségével a megye térképének nyomatán lehetett feltüntetni a különböző helyzeteket, eseményeket, a ki- és visszatelepítés, a mentesítés menetét, útinform-adatokat, erő-, eszközszámvetéseket stb.

A vezetői csoport munkájának sarkalatos pontja az előjárónak felterjesztett napi két jelentés volt, hajnali öt, illetve este hét órakor. Ez tartalmazta az előző jelentés óta eltelt órák alatt bekövetkezett események, tevékenységek részletes leírását, a szervezés aktuális helyzetét, kérelmek, javaslatok megfogalmazását, számokat, adatokat, statisztikákat.

A védekezési munkák végrehajtásakor alapvetően fontos volt a lehető legszélesebb körű együttműködés nemcsak a helyi szakmai csoportokkal, hanem földművelési, vízügyi, közegészségügyi, közútkezelő és más ágazatokkal, hatóságokkal, a karitatív szervezetekkel.

Tapasztalatom szerint a legnehezebben megvalósítható feladat a kitelepített lakosság létszámának településenkénti és befogadóhelyenkénti pontos nyilvánartása volt. A pontosítások érdekében személyes ellenőrzéseket is végeztünk, emellett folyamatos kapcsolatot tartottunk a polgármesterekkel, az iskolák vezetőivel. A változó létszám adatok a lakosság önmobilitását tükrözték.

A kitelepítettek ellátása rendben zajlott, átlagban személyenként napi hat-száz forint normából. Az érintettek tájékoztatására különös gondot fordítottunk, a higiénés és a lelki szolgáltatásokra is nagyon figyeltünk.

Visszatelepítés, helyreállítás, újjáépítés

Visszatelepítés

A megyei védelmi bizottság elnökének írásos intézkedése alapján megkezdett visszatelepítés legalább akkora szervezést igényelt, mint a kitelepítés. A szállításra részben a helyi lakosok vállalkoztak, részben a Volán kötelessége volt.

A visszatelepülés után a kárt szenvedett, fedél nélkül maradó lakosság elhelyezése közintézményekben, rokonoknál, ismerősöknél vagy más megoldással történt. Hat település 165 konténert kért és kapott az elhelyezés átmeneti nehézségeinek megoldására.

Különös figyelmet igényelt a fedél nélkül maradók létszámának megállapítása, mert a fogalmat eleinte a polgármesterek különbözőképpen értelmezték.

Én is részt vettem a befogadó települések helyszíni ellenőrzésében, felmérésében. Ez alapvetően a települések általános helyzetének megítélése mellett a befogadóhelyek elhelyezését, ellátását, működését, az óvodai és iskolai feltételek meglétét, a közműszolgáltatások létét, a közigazgatás működését volt hivatott megállapítani.

Az aktuális ügyintézését, így például a honvédségi erők mozgatását, vagy az állatállománnyal, vadkárokkal kapcsolatos kérdések tisztázását nagyban segítették a helyszínen tartózkodó közlekedési, honvédségi, földművelésügyi és más társszervek diszpécserai, összekötői.

Március 15. után a védekezés mellett elsőbbséget kapott a *kárfelmérés beindítása*. A cél érdekében erre a feladatra külön részleget hoztak létre.

Az operatív irányító törzs struktúraváltozása nyomán a *visszatelepítő logisztikai ellátócsoport* vezetője lettem.

A *logisztikai koordináció* sok pontosítást, folyamatos személyes egyeztetést kívánt a feladatokba bevont erők, eszközök sokszínűsége, valamint a zömmel megosztott helyszíneken való elhelyezkedésük miatt.

A vezénylésem alatti személyes tapasztalataimat, véleményemet akkor a következőkben összegeztem:

- célszerű *más megyékből* katasztrófavédelmi vezetőket, polgári védelmi és tűzoltótiszteket, szakembereket a kárterületre vezényelni, így növelve a katasztrófavédelem lakosságvédelmi irányítóképességét;
- a vezénylés gépkocsivezetővel együtt történjen, a katasztrófavédelmi vezetők hozzák magukkal a munkatársaikat, így azonnal *teamként* tudnak tevékenykedni;

- célszerű egymástól távol lévő, más veszélyeztetettségű *testvérmegyéket* kijelölni a segítség gyors megszervezéséhez;
- az ár- és belvíz elleni védekezésekhez a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok személyi állományát, a polgári védelmi szervezeteket fel kell készíteni, ellátásukat, pihentetésüket meg kell szervezni, gondoskodni kell a védekezéshez szükséges induló készletekről (homok, homokzsák, fáklya, melles nadrág, gumicsizma, aggregátor, esővédő felszerelés stb.);
- a veszély-elhárítási és megalakítási terveket naprakészen kell tartani;
- rendszeres irányítószervi *gyakorlatokat* ajánlott tartani, a *különbéle katasztrófavédelemhez* igazított, *egyedi ajánlások*, *eljárásrendek* kidolgozásával;
- felül kell vizsgálni a szakszolgálati parancsnokságok működtetésének létjogosultságát;
- *egységesíteni kell* a különböző intézkedési szintek és szervek által kiadott utasítások *megnevezését* – a világos értelmezések miatt;
- a tapasztalatokat fel kell dolgozni és a *szakemberképzésben* szükséges hasznosítani őket⁸;
- össze kell hangolni a monitoringrendszerek működtetését, a határon túli szakmai és a hazai vízügyi szervekkel, megteremteni a folyamatos, kölcsönös tájékoztatást.

Helyreállítás, újjáépítés

A természeti csapások következményeinek felszámolására a kormánynak nem volt és most sincs jogszabályon alapuló kötelezettsége. Ennek ellenére, különösen súlyos természeti vagy más eredetű csapás után a károk mértéke, az érintett térség gazdasági, foglalkoztatási, szociális helyzete alapján a kormány számos alkalommal döntött, és ezután is dönthet úgy esetileg, hogy költségvetési támogatást nyújt a károk enyhítéséhez⁹.

Szabályozás

A kormány segítsége nem anyagi kártalanítás. A támogatási elvek meghatározása és a forrás biztosítása egyedi kormányzati döntésen alapul. Általános

⁸ Múhoray Árpád: A 2002. évi árvíz tapasztalatai. Polgári Védelmi Szemle, 2006/1–2.

⁹ <http://www.freeweb.hu/ujsgcikkek/2001/nepszava/NZ3143.htm>

cél a károsultak *elemi lakhatási feltételeinek az elősegítése*, és a támogatás nem kívánja átvenni az öngondoskodás (biztosítási hajlandóság, önerő) szerepét. Jogszabály szerint a katasztrófa által okozott károk felmérését a polgármester szervezi és irányítja. Különösen nagy károk esetén a feladatok elvégzésére helyreállítási és újjáépítési bizottság létrehozására kerül sor, ez történt 2001-ben, a beregi árvíz utáni időszakban is.

A helyreállítás és újjáépítés fogalmának jogszabályi meghatározása a közelmúltban is még hiányos, értelmezése eltérő volt. Ezen a téren is jelentős változást hozott az idén január óta hatályos új katasztrófavédelmi törvény, illetve az ahhoz kapcsolódó végrehajtási rendelet, hiszen az utóbbi jogszabály XI. fejezete már egyértelműen fogalmazza meg a tennivalókat a helyreállítás és újjáépítés során.

A helyreállítás tárgya maga is sokrétű lehet, hiszen a káresemény során az állam, az önkormányzatok, magánszemélyek, gazdálkodó és civilszervezetek, egyházak stb. tulajdona egyaránt károsodik.

A helyreállítások általános rendszere

1999 óta gyakorlatilag folyamatosan történtek helyreállítást és újjáépítést követelő természeti csapások. A támogatások mértéke és iránya (tulajdonkategóriák, létesítményfajták) eltért ugyan, és elvben, gyakorlatban különbözött a támogatás rendszere is, amely javarészt az önkormányzati területen keresztül valósult meg.

A személyi tulajdonú lakóingatlanok károsultjai esetében a leggyakoribb támogatási formák a következők voltak:

- visszatérítendő, kamatmentes kölcsön, amelyhez jelzálogjog-bejegyzés társult;
- vissza nem térítendő lakáscélú támogatás;
- természetbeli támogatás építőanyag, illetve kivitelezői kapacitás rendelkezésre bocsátásával;
- meglévő, épített vagy vásárolt önkormányzati tulajdonú lakás bérbe adása.

Az önkormányzati tulajdonú építmények árvízkárait általában a vis maior alaptól lehetett enyhíteni.

A beregi helyreállítás

A 2001-es beregi helyreállítás módja az előtött terület nagysága és a rendkívüli károk miatt *kivételesnek* tekinthető. A *központi szervezést* a bekövetkezett károk koncentrált jellege, az idős károsultak nagy száma és a tájjellegű építészeti jellegzetességeinek megőrzése motiválta. Ebben az igazgatási rendszerben nem volt szükség a szociális helyzet és a rászorultság mérlegelésére, az önkormányzatok feladata érintőleges volt. A károsultak komplett, kész házakat vehettek át, új utcák, településrészek épültek.

A védekezés megszervezése után a *helyreállítás és újjáépítés során* is meghatározó *felelősséget* kapott a hivatásos *katasztrófavédelmi szervezet*.

A feladat végrehajtásának irányítására április 15-én az árvíz sújtotta huszonhárom beregi településre *tíz újjáépítési biztost*¹⁰ nevezett ki a megyei önkormányzat. A biztosok építési szakigazgatásban jártas hatósági szakemberek voltak, akik az érintett települések vezetőinek a munkáját segítették.

A munkálatok megkönnyítése érdekében a hivatalok meggyorsították az engedélyezési eljárásokat, vízügyi szakvéleményeket kértek annak eldöntésére, hogy az árvízveszély szempontjából a beregi térségben hová lehet és hová nem lehet új házakat építeni. A kivitelezést a megye *konzorciumba*¹¹ tömörülő építési vállalkozói végezték el.

Újjáépítés

Az árvíz *46 települést érintett. A veszélybe kerülő hatezer ingatlan közül valamivel több mint kétszáz összedőlt, csaknem ezer pedig súlyosan megrongálódott. További ezerötyszáz-ezerhatszáz épület esetében a szakértők „csupán” helyreállításról beszéltek, ám ez minden egyes ingatlan esetében mást jelentett.*

A kárfelmérés befejeztével megállapították, hogy a helyreállításhoz összességében *18,5 milliárd forint*ra van szükség, amelynek jelentős része anyagköltség, ám a kivitelezési munkálatok is több milliárdot emészthetnek fel.

A kormány által *előírányzott huszonkétmilliárd forint* nem lett elegendő, ezért augusztusban – kifejezetten és csak épületekre – *újabb tízmilliárd forint*ot különített el.

A megállapodások alapján tizenhét títusterv állt rendelkezésre. A beregi újjáépítésre alakult konzorcium hat cége kétszáznegyven alvállalkozóval dol-

¹⁰ <http://www.freeweb.hu/ujsgacikkek/2001/magyarnemzet/MN3210.htm>

¹¹ <http://www.freeweb.hu/ujsgacikkek/2001/nepszava/NZ3158.htm>

gozott. Kifejezett cél volt, hogy a lakosság az újjáépítés után jobb körülmények között élhessen, mint korábban.

A *műemlékek* esetében nem gondolkodtak típustervekben; az építészeti értékek helyreállításába bevonták a műemlékvédelmi hatóság embereit.

Az új katasztrófavédelmi szabályozás¹²

2012. január 1-jén hatályba lépett a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény, valamint a végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) kormányrendelet.

*Az új szabályozás alapelvei*¹³

A katasztrófavédelem nemzeti ügy, és a társadalom által elvárt szerepének betöltése – az alaptörvénnyel összhangban – megköveteli a különböző természeti és egyéb változásokhoz igazodó korrekciók elvégzését, az állami szerepvállalás növelését és az igényelt fejlesztések megvalósítását.

A katasztrófavédelem korábbi jogszabályi környezetének átfogó módosításával, az *állam szerepvállalásának növelésével* fokozhatóvá vált Magyarország területén a lakosság életének, vagyonának biztonsága, valamint megoldhatóbbá az ország működőképességének folyamatos fenntartása.

A változtatások főbb pillérei a következők:

- a) A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védelem fokozása új, egységes iparbiztonsági szolgálat létrehozásával.
- b) A lakosság biztonságának erősítése a katasztrófavédelmi igazgatási rendszer átalakításával.
- c) A polgári védelem átalakítása, szerepének növelése, a polgári védelmi szervezetek alkalmazásának fejlesztése.
- d) Új, állami tűzoltóság szervezése az egységes katasztrófavédelmi szervezet részeként.
- e) A hatékonyság növelése a finanszírozással összefüggő változtatásokkal.

¹² <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk11113.pdf>

¹³ http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_jogszabaly_2012

Veszélyhelyzet-kezelés, helyreállítás, újjáépítés

A 2012. január 1-jén hatályba lépő új katasztrófavédelmi törvény és a kapcsolódó szabályozók alapján a kormány a katasztrófavédelemmel összefüggő döntéseinek előkészítése és a védekezéssel kapcsolatos feladatok ágazati összehangolása és irányítása érdekében a korábbi KKB alapvető feladatainak megtartása mellett *kormányzati koordinációs szervet* hoz létre és működtet.

Hogyha a veszélyhelyzet több megyét érint, vagy ha a katasztrófa elhárítása érdekében ez szükséges, a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter – legfeljebb a veszélyhelyzet fennállásáig – *miniszteri biztost* nevez ki, a védekezési munkálatok koordinálására.

A megyei/fővárosi védelmi bizottság elnöke ez évtől a megyei *kormányhivatal vezetője*, akinek a *feladata* egyebek között:

- a megyei és helyi szervezetek felkészítésének, alkalmazhatóságának, a társadalmi és a karitatív szervezetek részvételének segítése;
- a közigazgatási szervek, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a társadalmi szervezetek, valamint a polgári védelmi szervezetek együttműködésének szervezése,
- a polgári védelmi kötelezettségen alapuló területi polgári védelmi szervezetek megalakítása és megyei (fővárosi) veszély-elhárítási terv készítése,
- folyamatos jelentés a miniszteri biztosnak, és a kormányzati koordinációs szerv tájékoztatása.

A megyei védelmi bizottság *elnökének helyettese* veszélyhelyzetben és katasztrófaveszély esetén a *megyei katasztrófavédelmi igazgató*.

A katasztrófavédelmi szempontból I. és II. veszélyességi osztályba sorolt településen a polgármester *közbiztonsági referenst* jelöl ki, akinek jelentős feladatai és kötelezettségei lesznek mind a felkészülés és a védekezés, mind a helyreállítás, újjáépítés időszakában.

Íme, néhány példa a helyreállítással és újjáépítéssel kapcsolatos új új szabályokból.

A központi költségvetésből történő helyreállítást és újjáépítést a kormány esetileg határozza meg, amely a természeti vagy civilizációs katasztrófa következtében károsodott ingatlanok tulajdonosainak támogatása útján valósul meg. A támogatás fő célja a katasztrófa következtében károsodott

- a) magántulajdonú lakóingatlanokban, a káresemény időpontjában életvitelszerűen lakó, arra rászoruló károsult elemi lakhatási feltételeinek megteremtése,*

b) *közfeladatok* ellátását biztosító ingatlanokban működő intézmény számára a *közfeladat folyamatos ellátásának lehetővé tétele*, ha az más forrásból nem fedezhető.

A kárenyhítési támogatás a károsult által történő kárbejelentés és annak elbírálása, valamint a támogatási megállapodás alapján folyósítható. A megállapodást – a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló törvényben meghatározott rászorultsági szempontokat is figyelembe véve – a helyi önkormányzat köti meg.

A *2001-es beregi árvíz pusztítása után a kormány eleget tett kárenyhítési kötelezettségének*. Az akkori hatályos szabályzók alapján szervezett helyreállítási és újjáépítési rendszert továbbfejlesztve új kárenyhítési irányelvek meghatározása történt meg, az akkor rendelkezésre bocsátott központi forrásokkal lehetővé tette a személyi tulajdonban lévő lakás céljára szolgáló épületek, az önkormányzati tulajdonban lévő, kötelező önkormányzati feladatokat ellátó ingatlanok, valamint a káresemények által érintett egyéb károk helyreállítását, az újjáépítést. Mindezekkel a Beregben egy korábban soha nem tapasztalt *térségi fejlesztés* is megvalósult, szinte ötven évvel meghaladva a korábbi lakhatás és életminőség feltételeit.

A rendkívüli hevességű árhullámot a *vízügyi szervek* jól kezelték, azonban az addig ki nem javított védművek megközelíthetlensége és a gyors lefolyású földművi tönkremenetel miatt a katasztrófa bekövetkezett. A szakadáson kifolyt víz kormányzását, a többi védvonalszakaszon a védelmi munkákat a vízügyi szervek színvonalasan szervezték.

Az árvízi védekezésnél az irányítás és koordináció, a lakosságvédelem, a kitelepítés, befogadás, a helyreállítás, újjáépítés szervezésénél mindvégig *meghatározó volt a katasztrófavédelmi szervezetek szerepe*.

A helyreállítás, újjáépítés során mindösszesen

- kártalanításként 713 személyi, 18 önkormányzati ingatlan *felépítésére*,
- 1477 személyi, 104 önkormányzati ingatlan felújítására, *helyreállítására* került sor,
- 226 lakást *vásárolhattak* az érintett és arra jogosult károsultak,
- 168 esetben történt *pénzbeli kártalanítás*.

Az árvíz okai

A 2001-es árvízet több tényező szerencsétlen egybeesése okozta. Hirtelen nagy mennyiségű csapadék hullott, a hó a márciusi meleghullám hatására

gyorsan olvadni kezdett, és a fagyott talajról rohamosan lefutott. Erre érkezett rendkívül hirtelen a különösen heves, erős esőzés.

Az erdőknek nagy szerepük van ugyan a csapadékvíz megfogásában, tárolásában, de azt a következtetést, hogy a felső-tiszai árvíz egyik fő oka az erdőirtásokban keresendő, tovább kell vizsgálni.

A gátszakadás nem az előrejelzésen múlt. A töltések negyven százaléka nem felelt meg a szabványoknak, amelyek megkövetelik, hogy a gát magassága legalább egy méterrel haladja meg a százévenként egyszer előforduló mértékadó árvízszintet. Van keresztmetszeti, gátszerkezeti előírás is. A kormány döntése alapján a legfontosabb 740 km töltés (amiből 100 km van a Felső-Tiszán) rekonstrukciójára tíz év alatt hatvanmilliárd forintot fordítottak, ebből 2000 öszére Tarpáig sikerült eljutni.

A szakadás a kiépített szakasz végétől fél kilométerre történt...

Szolidaritás és karitatív tevékenység

Sajátos mozzanata volt az árvízi kárenyhítésnek, helyreállításnak és újjáépítésnek az állampolgári és közösségi szolidaritás ereje, sokrétűsége, megújuló jellege.

Az adományokat az érintett kormányzerveken kívül elsősorban a nagy karitatív szervezetek gyűjtötték és osztották szét: a Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány, a Magyar Karitás, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat, valamint a Magyar Vöröskereszt.

Az áradás első napjaiban leginkább élelmiszerre, ivóvízre, tisztálkodási és tisztítószerekre, fertőtlenítőre, illetve pénzsegélyre volt szükség. A kitelepítések után a befogadó településeken elsősorban matracok, takarók kellettek, majd az ellátás segítésére mosógépek és mélyhűtőládák. A gátakon dolgozókat teajárat látogatta, meleg teát, kávé, csokoládét, szendvicset, gyógyszert, kézkrémet kínálva az árral küszködőknek.

Az adományok szétosztásakor igyekeztek betartani az alapelvet: segélyt úgy kell adni, hogy senkit se sértsenek meg emberi méltóságában. Lelkiségegy-szolgálatokat, gyermekmegőrző, -gondozó ügyeket is működtettek. A szakszervezetek is árvízkárosult tagjaik segítségére siettek, és azonnali pénzsegélyt nyújtottak a legrászorultabb családoknak.

Új jelenség volt, hogy személyek, egyházi és civilszervezetek pénzt, tartós élelmiszereket, a háztartásokban nélkülözhetetlen felszereléseket: hűtőgépeket, tűzhelyeket, illetve mosógépeket, háztartási eszközöket, ruhákat, berende-

zési tárgyakat gyűjtöttek abból a célból, hogy az otthonukba visszatérők és az „új fedél” alá kerülő árvízkárosultak megsemmisült eszközeit pótolják.

Az árvíz sújtotta településekről – az oktatási tárca és az akkori ifjúsági és sportminisztérium költségén – ezerötyszáz gyermek egy hetet töltött a tavaszi szünetben Zánkán.

A közigazgatás próbatétele

Az árvíz a megyében sehol sem akasztotta meg a közigazgatás gépezetét. A polgármesteri hivatalok épületeit nem kellett elhagyni, irat nem semmisült meg, az önkormányzatok munkatársai kitartottak, dolgoztak. Tizennégy katasztrófavédelmi segítő, valamint tizenkét újjáépítési biztos segítette a településeken az időszerű feladatok végzését. Jelentősen közreműködtek, és sok segítséget adtak a cigány kisebbségi önkormányzatok is.

2001 és 2011 kapcsolata

A *2010-es vörösiszap-katasztrófa* által sújtott településeket – Devecsert és Kolontárt – a 2001-es árvíz utáni *beregi tapasztalatok* alapján *építették újjá*. A munkálatok tervezéséhez-szervezéséhez, a lakosság minél alaposabb, személyesebb tájékoztatása érdekében Bakondi György kormánybiztos a vörösiszap-károsultaknak javasolta a beregi térség megtekintését. Csaknem százan keresték fel a Beregben a megújult házakat.

2011. június 24-ig Kolontáron 21, július 29-ig Devecserben 87, Somlóvásárhelyen egy lakóingatlan átadására került sor a kormányzati kár-enyhítés nyomán.

2011. június 27-én *Tákos* községben *felavatták* a 2001-es beregi árvíz és újjáépítés tizedik évfordulójára emelt *emlékművet*. Az ünnepségen elismeréseket is átadtak a védekezésben kiemelkedő munkát végzőknek, így többek között a katasztrófavédelmi munkatársaknak is.

IRODALOM

Bodnár Gáspár: Rendkívüli belvízvédekezés a FETIVIZIG területén. In: **Szlávik Lajos (szerk.):** 1999–2000. évi ár- és belvizek. Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest, 2003 [Vízügyi Közlemények Különszám II.]

Csiszár Tamás (szerk.): *Katasztrófavédelem 2000. évkönyv.* BM OKF, Budapest, 2001

Csiszár Tamás (szerk.): Megzabolázott természet. BM OKF, Budapest, 2001

Horkai András – Szlávik Lajos: A 2001. évi felső-tiszai árvíz eseménynaptára. In: **Szlávik Lajos (szerk.):** A 2001. évi árvíz. Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest, 2003 [Vízügyi Közlemények Különszám III.]

Illés Lajos: A Felső-tiszai árvíz előrejelzés fejlesztési koncepciója. *Vízügyi Közlemények*, 2002/1.

Kertai István – Vincze Zoltán: A 2001. évi árvíz utáni helyreállítási munkák tervezése. In: **Szlávik Lajos (szerk.):** Elemző és módszertani tanulmányok az 1998–2001. év ár- és belvizekről. Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest, 2003 [Vízügyi Közlemények Különszám IV.]

Muhoray Árpád: A 2002. évi árvíz tapasztalatai. *Polgári Védelmi Szemle*, 2006/1–2.

Nagy László: Természeti veszélyek és a kockázat. *Vízügyi Közlemények* 2001/3.

Országh Imre: A nemzetközi katasztrófa segítségnyújtás az ezredforduló árvizei során (1998–2003). *Polgári Védelmi Szemle*, 2006/1–2.

Szlávik Lajos – Tóth Sándor – Szél Sándor – Nagy Lajos: Az árvízi kockázatok elemzésének és térképezésének irányelvei. *Vízügyi Közlemények*, 2002/4.

Szlávik Lajos: A 2001. évi felső-tiszai árvíz kialakulása és hidrológiai sajátosságai. In: **Szlávik Lajos (szerk.):** A 2001. évi árvíz. Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest, 2003 [Vízügyi Közlemények Különszám III.]